

تأثیر ارائه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی: دیدگاه‌های استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی

دکتر ویدا مجتهد زاده* - مرزیه مؤمنی**

چکیده مقاله

محصول نهایی گزارشگری مالی، صورت‌های مالی است. هر صورت مالی منعکس‌کننده اطلاعاتی است که در مجموع می‌تواند تصویر روشنی از واحد تجاری مورد نظر ارائه نماید. صورت سود و زیان جامع یکی از صورت‌های مالی است که میزان افزایش یا کاهش حقوق صاحبان سرمایه را از بابت درآمدها و هزینه‌های مختلف نشان می‌دهد.

سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان، مدیریت و سایرین جهت اتخاذ تصمیم‌های اقتصادی به اطلاعاتی در مورد علل تغییر دارایی‌ها و بدهی‌های بنگاه، نتایج معاملات و آثار رویدادها و شرایط برخاسته از محیط نیاز دارند.

هدف اصلی این تحقیق بررسی تأثیر ارائه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان از دیدگاه آنان است. از این رو با استفاده از متون و ادبیات حسابداری مؤلفه‌های تصمیم‌گیری شناسایی گردید و مبنای طراحی سؤال‌های ابزار اندازه‌گیری قرار گرفت.

اطلاعات لازم برای تحقق بخشیدن به اهداف تحقیق با استفاده از پرسشنامه

*- عضو هیأت علمی دانشگاه الزهرا (س)

** - مدرس حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی

جمع‌آوری شد. جامعه آماری پژوهش متشکل از دو گروه استفاده‌کننده صورت‌های مالی شامل مدیران (کارشناسان ارشد مالی) شرکت‌های سرمایه‌گذاری با تعداد ۱۰۳ نفر و مدیران مالی (کارشناسان ارشد مالی) صنعت آب و برق با تعداد ۱۲۰ نفر بود. این تحقیق شامل دو فرضیه است. فرضیه اول تحقیق مربوط به تأثیر ارائه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی از دید استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی است. نتایج آزمون فرضیه اول که با استفاده از روش توزیع دو جمله‌ای در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ انجام پذیرفت، نشان می‌دهد که صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان تأثیر دارد. فرضیه دوم تحقیق مرتبط با تفاوت بین دیدگاه‌های استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در ارتباط با تأثیر صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های آنان می‌باشد. نتایج آزمون این فرضیه که با استفاده از تحلیل آماری کای دو در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ انجام پذیرفت، نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌های استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی وجود ندارد.

واژه‌های کلیدی: صورت سود و زیان جامع - تصمیم‌گیری‌های اقتصادی - استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی - گزارشگری مالی - تغییرات در داراییها و بدهیها.

تعاریف عملیاتی واژه‌ها

صورت سود و زیان جامع: یک صورت مالی اساسی است که کلیه تغییرات در حقوق صاحبان سرمایه در یک دوره را که ناشی از معاملات و سایر رویدادها و شرایط منتج از منابع غیر مالکان است، به استثنای تغییرات ناشی از سرمایه‌گذاری مالکان و توزیع سود به آنها، نشان می‌دهد.

استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی: افراد یا سازمان‌هایی هستند که برای تصمیم‌گیری‌های اقتصادی نیازمند اطلاعات ارائه شده در صورت‌های مالی بنگاه‌های اقتصادی می‌باشند.

صورت‌های مالی: عبارت است از صورت‌های مالی اساسی یک بنگاه اقتصادی و یادداشت‌های ضمیمه آن.

صورت‌های مالی اساسی: عبارت است از ترازنامه، صورت سود و زیان، صورت سود و زیان جامع و صورت جریان وجوه نقد مربوط به یک بنگاه اقتصادی.

مقدمه

گسترش مالکیت عمومی بنگاه‌های اقتصادی که در قالب ظهور شرکت‌های سهامی عام تحقق یافته، یکی از عوامل اصلی تغییرات بنیادی در محیط اقتصادی ایران طی سال‌های اخیر است. در چنین محیطی هر قدر کیفیت اطلاعات مالی ارائه شده مطلوب‌تر باشد، استفاده‌کنندگان تصمیمات اقتصادی مؤثرتری اتخاذ می‌نمایند. در نتیجه صورت‌های مالی تا حد امکان باید قابل اتکاترین و مربوط‌ترین اطلاعات را در اختیار قرار دهد.

در سال ۱۹۳۶، کمیته اجرایی انجمن حسابداری آمریکا در بیانیه «اصول حسابداری زیر بنای صورت‌های مالی شرکت‌های سهامی» از مفهوم سود فراگیر دفاع کرد. هیأت اصول حسابداری نیز با صدور نظریه شماره ۹ با عنوان «گزارشگری نتایج عملیات» به سمت مفهوم سود جامع حرکت کرد. همچنین هیأت استانداردهای حسابداری مالی در بیانیه ۱۳۰ با عنوان «گزارشگری سود جامع»، محاسبه و ارائه سود جامع را اجباری نمود (FASB, 1997).

در ایران نیز با لازم‌الاجرا شدن استانداردهای حسابداری، بنگاه‌های اقتصادی ملزم به تهیه صورت سود و زیان جامع هستند. استاندارد حسابداری شماره ۱ با عنوان «نحوه ارائه صورت‌های مالی»، مجموعه کامل صورت‌های مالی را شامل ترازنامه، صورت سود و زیان، صورت سود و زیان جامع و صورت جریان وجوه نقد می‌داند. براساس این استاندارد هدف صورت‌های مالی، «ارائه اطلاعات تلخیص و طبقه‌بندی شده درباره وضعیت مالی، عملکرد مالی و انعطاف‌پذیری مالی واحد تجاری است که برای طیفی گسترده از استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در اتخاذ تصمیمات اقتصادی مفید واقع می‌شود.» در استاندارد حسابداری شماره ۶ با عنوان «گزارش عملکرد مالی»، صورت سود و زیان جامع به عنوان یک صورت مالی اساسی که باید «کل درآمدها و هزینه‌های شناسایی شده طی دوره را که قابل انتساب به صاحبان سرمایه است، به تفکیک اجزای تشکیل‌دهنده آنها نشان دهد» تعریف شده است. با توجه به این که تمرکز اصلی صورت سود و زیان بر درآمدها و هزینه‌های عملیاتی است و از

آنجا که استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی جهت تصمیم‌گیری‌های اقتصادی باید از کلیه جنبه‌های عملکرد مالی بنگاه اقتصادی طی دوره آگاهی داشته باشند، تهیه و ارائه یک صورت مالی اساسی جدید با عنوان «صورت سود و زیان جامع» ضروری است تا افزایش یا کاهش حقوق صاحبان سرمایه از بابت درآمدها و هزینه‌های مختلف دوره نشان داده شود. از این رو اهداف این تحقیق عبارت است از:

- تعیین میزان سودمندی صورت سود و زیان جامع از دیدگاه استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی.
- تعیین تأثیر ارائه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی براساس دیدگاه هر طبقه از استفاده‌کنندگان.
- تعیین تفاوت بین دیدگاه‌های گروه‌های مختلف استفاده‌کننده صورت‌های مالی در رابطه با تأثیر ارائه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های آنان.

فرضیه‌های تحقیق

در این تحقیق دو فرضیه طراحی شده است که عبارتند از:

- ۱- از دید استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی، ارائه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های آنان تأثیر دارد.
- ۲- تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌های گروه‌های مختلف استفاده‌کننده صورت‌های مالی در رابطه با تأثیر ارائه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های آنان وجود ندارد.

ادبیات موضوع

ماهیت سود جامع

سود جامع اصطلاحی است که در سال ۱۹۷۸ توسط FASB برای مفهوم «عایدی» (سود قبل از کسر اثرات انباشته تنبیر در اصول حسابداری) در بیانیه مفاهیم شماره ۱ به عنوان «اهداف گزارشگری مالی واحدهای تجاری» در نظر گرفته شد. این اصطلاح برای اولین بار و به طور رسمی در بیانیه مفاهیم شماره ۳ با عنوان «عناصر صورت‌های مالی واحدهای تجاری»

که بعداً بیانیه مفاهیم شماره ۶ با عنوان «عناصر صورت‌های مالی» جایگزین آن گردید، تعریف شد. در دو بیانیه اخیر سود جامع به صورت زیر تعریف شد:

سود جامع عبارت است از تغییر در حقوق صاحبان سرمایه (خالص دارایی‌ها) واحد تجاری طی یک دوره در نتیجه وقوع معاملات و سایر رویدادها و شرایط، به استثنای تغییرات ناشی از سرمایه‌گذاری صاحبان سرمایه و دارایی‌های توزیع شده بین آنها.

رابطه سود جامع با عایدی

چهار سال بعد از این که سود جامع توسط FASB تعریف شد، در بیانیه مفاهیم شماره ۵ با عنوان «شناخت و اندازه‌گیری در صورت‌های مالی واحدهای تجاری» عایدی تعریف شد. براساس این تعریف، عایدی سود خالص (حاصل از عملیات جاری) است و شامل اثرات انباشته تغییر در اصول حسابداری نمی‌شود. عایدی معیار عملکرد دوره جاری است و اقلامی را که عمدتاً به دوره‌های دیگر تعلق دارد، دربرنمی‌گیرد. جدای از این موارد به نظر می‌رسد که این روش امتیازی مستقیم برای طرفداران روش عملکرد عملیاتی جاری است.

سود جامع برابر است با عایدی بعلاوه یا منهای تعدیلات انباشته حسابداری و بعلاوه یا منهای سایر تغییرات در حقوق صاحبان سهام که به منابع مالکان مربوط نباشد.

تغییرات در حقوق صاحبان سهام ناشی از منابع غیرمرتبط با مالکان \pm تعدیلات انباشته حسابداری \pm عایدی = سود جامع

در این تساوی، تعدیلات انباشته حسابداری شامل تعدیلات مربوط به تغییر در اصول حسابداری، اصلاح اشتباهات دوره‌های قبل یا سایر مواردی است که بعداً تعریف می‌شود.

هندریکسن و بردا در کتاب تئوری حسابداری اظهار می‌کنند که FASB عایدی را فقط برای انعکاس اقلام جاری به منظور تشریح مفهوم سود انتخاب کرد. بنابراین آنها طبقه‌بندی زیر را برای ارتباط سود جامع با عایدی ارائه می‌دهند:

عایدی = سود حاصل از عملیات جاری + اقلام غیرمکرر؛

سود خالص = عایدی + اثرات انباشته تغییر در اصول حسابداری و

سود جامع = سود خالص + اثرات انباشته تعدیلات دوره قبل + تغییرات در حقوق

صاحبان سهام که با منابع مالکان مرتبط نباشد. با وجود آن FASB عایدی را تعریف کرد، اما در حال حاضر نه در صورت سود و زیان و نه در یک صورت مالی جداگانه گزارش نمی‌شود.

دو دیدگاه مرتبط با گزارشگری سود

از نظر تاریخی، دو دیدگاه برای گزارشگری سود وجود دارد. در دیدگاه اول «عملکرد عملیاتی جاری»، اقلام غیرعادی و غیرمکرر از صورت سود و زیان حذف می‌شود و در محاسبه سود منظور نمی‌گردد. در حالی که بر اساس دیدگاه دوم، «سود فراگیر»، همه درآمدها، هزینه‌ها، درآمدها و هزینه‌های غیرعملیاتی که طی دوره شناسایی می‌شود در محاسبه سود منظور می‌گردد و هیچ یک از این اقلام صرف‌نظر از ارتباطشان با نتایج عملیات دوره نباید مستقیماً در حساب سود و زیان انباشته منعکس شود.

به عقیده هندریکسن و بردا، رویکرد عملکرد عملیاتی جاری بر معیار کارآیی واحد تجاری تأکید دارد. منظور از کارآیی، استفاده بهینه از منابع واحد تجاری در عملیات تجاری برای کسب سود است. در این روش، برای محاسبه سود، تأکید ویژه‌ای بر واژه‌های جاری و عملیاتی می‌شود. طبق این نظریه تنها آثار پولی آن گروه از تغییرات و رویدادهایی که توسط مدیریت قابل کنترل و ناشی از تصمیمات دوره جاری است، باید در محاسبه سود خالص دوره منظور شود.

جنبه دیگر دیدگاه فوق این است که برای محاسبه سود خالص باید تنها رویدادها و تغییراتی در نظر گرفته شود که ناشی از عملیات عادی است. آنها معتقدند که قابلیت مقایسه سود خالص ناشی از عملیات عادی با سود سالهای دیگر بیشتر است، همچنین کارآیی نسبی مدیریت به بهترین شکل ظاهر می‌شود.

دومین دیدگاه در خصوص گزارشگری سود، دیدگاه سود فراگیر است. هندریکسن و بردا، مفهوم سود فراگیر را به شرح زیر تعریف می‌کنند:

«سود فراگیر عبارت است از کلیه تغییرات در مالکیت که از طریق ثبت معاملات یا تجدید ارزیابی شرکت طی یک دوره خاص شناسایی می‌شود، به استثنای توزیع سود و معاملات

سرمایه‌ای توسط مالکان، آنها معتقدند که سود جامع به این دلیل نسبت به سود خالص فراگیر است که سود جامع علاوه بر سود خالص، شامل سایر تغییرات در خالص دارایی‌ها به ویژه درآمدها و هزینه‌های غیر عملیاتی است که طی دوره جاری شناسایی می‌شود. این اقلام عبارتند از: تغییرات در ارزش بازار سرمایه‌گذاریهی اوراق بهادار که در ترازنامه به عنوان دارایی غیر جاری طبقه‌بندی می‌شوند، تعدیلات ناشی از تسعیر ارز و ...

مفاهیم نظریه مالکیت و نگهداشت سرمایه

سود جامع، مبتنی بر مفاهیم نظریه مالکیت و نگهداشت سرمایه است. تصویر کلی نظریه مالکیت را می‌توان در معادله «حقوق صاحبان سرمایه = بدهیها - داراییها» تلخیص کرد. طبق این معادله مالک یا صاحب سرمایه به عنوان محور اصلی شناخته می‌شود. داراییها متعلق به مالک و بدهیها تعهدات وی است. طبق این نظریه درآمد افزایشده حقوق صاحبان سرمایه و هزینه کاهنده آن است (به استثنای آورده و ستانده صاحبان سرمایه). پذیرش مفهوم سود جامع توسط هیأت استانداردهای حسابداری مالی مبتنی بر نظریه مالکیت است.

از سوی دیگر تعریف سود جامع مبتنی بر مفهوم نگهداشت سرمایه است. مفهوم نگهداشت سرمایه که از رشته اقتصاد وارد حوزه‌های نظری و عملی حسابداری شده است، پیش شرط لازم برای تمایز بین بازگشت و بازده سرمایه (سود) است. براساس مفهوم نگهداشت سرمایه، فقط جریان‌های ورودی مازاد بر مبالغ لازم برای نگهداشت سرمایه، به عنوان بازده سرمایه (سود) شناخته می‌شود.

ضرورت گزارشگری سود جامع

برخی از تغییرات در دارایی‌ها و بدهی‌ها (که درآمد یا هزینه است) بدون انعکاس در صورت سود و زیان به طور مستقیم به بخش حقوق صاحبان سهام منتقل می‌شود. تعداد این اقلام که صورت سود و زیان را دور می‌زنند به مرور زمان و به خصوص با گرایش به سوی انعکاس ارزشهای جاری در صورت‌های مالی (تمایل به تجدید ارزیابی داراییهای ثابت)، بیشتر شده است. در صورتی که براساس تعریف سود جامع، این اقلام باید در محاسبه سود

جامع منظور شود. بنابراین، برای انعکاس کلیه تغییرات شناسایی شده در خالص دارایی‌ها و بدهی‌ها تهیه صورت سود و زیان جامع ضرورت می‌یابد.

ساتن و جانسون از حسابداران ارشد بورس اوراق بهادار نیویورک می‌نویسند: «ایجاد یک صورت جدید که در آن اقلام ترازنامه به ارزشهای بازار گزارش شود، بدون این‌که تغییرات در ارزشهای بازار در صورت سود و زیان منعکس شود، ضروری است.» استانداردهای حسابداری در تمام کشورها نیز تهیه صورت سود و زیان جامع را الزامی کرده‌اند. در ایران هم براساس استاندارد حسابداری شماره ۶ با عنوان «گزارش عملکرد مالی» تهیه صورت سود و زیان جامع الزامی می‌باشد.

روش تحقیق

در این تحقیق، استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی مورد پرسش قرار گرفتند. وقتی در یک گروه خاص با تعداد بی‌شماری عضو روبرو می‌شویم، تحقیق زمینه‌یابی، روشی مؤثر و ارزان است. در تحقیق زمینه‌یابی از یک نوع ابراز اندازه‌گیری (مثلاً پرسشنامه) برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده می‌شود.

از آنجا که موضوع تحقیق، تأثیر ارائه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی است، گروه‌های استفاده‌کننده صورت‌های مالی و مؤلفه‌های تصمیم‌گیری با توجه به ادبیات استخراج گردید.

شناسایی گروه‌های استفاده‌کننده

اصول، قواعد و رویه‌های حاکم بر عملکرد کنونی حسابداری، بازتاب نیازهای گروه‌های مختلف استفاده‌کننده از اطلاعات حسابداری در طول زمان است. استفاده‌کننده اطلاعات مالی کسی است که انتظار می‌رود در مورد اطلاعات مالی گزارش شده قضاوت کند یا بر مبنای آن تصمیماتی اتخاذ نماید.

در مبنای نظری حسابداری و گزارشگری مالی در ایران استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی

به صورت زیر تعریف شده‌اند:

«کلیه اشخاص و مراجع ذیحق و ذیعلاقه که اختیار دسترسی به صورت‌های مالی واحدهای انتفاعی را دارند و انتظار می‌رود که در مورد اطلاعات مالی گزارش شده قضاوت یا بر مبنای آن تصمیم‌گیری کنند.»

در نتیجه سرمایه‌گذاران، اعطاکنندگان اعتبار، فروشندگان کالا و خدمات، مشتریان، مدیریت، کارکنان، دولت و ... گروه‌های مختلف استفاده‌کننده صورت‌های مالی را تشکیل می‌دهند.

برای دستیابی به اهداف این پژوهش، با توجه به ادبیات، استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی به دو گروه زیر تقسیم می‌شوند:

- سرمایه‌گذاران و
- مدیران بنگاه‌های اقتصادی.

شناسایی مؤلفه‌های تصمیم‌گیری

در طراحی سؤالات پرسشنامه، مؤلفه‌های تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی که بر مبنای ادبیات استخراج شده بود، مورد توجه قرار گرفت. براساس مفاهیم نظری گزارشگری مالی، صورت‌های عملکرد مالی در قالب موارد زیر به اهداف گزارشگری مالی کمک می‌نماید:

الف - ارائه اطلاعات به استفاده‌کنندگان به منظور قادر ساختن ایشان در امر بررسی ارزیابی‌های قبلی از عملکرد مالی دوره‌های گذشته و در صورت لزوم اصلاح ارزیابی‌های آنها از عملکرد دوره‌های آتی.

ب - ارائه گزارشی از نتایج وظیفه مباشرت مدیریت به منظور قادر ساختن استفاده‌کنندگان به ارزیابی عملکرد گذشته مدیریت و ایجاد مبنایی جهت شکل‌گیری انتظارات آتی در مورد عملکرد مالی (کمیته فنی، استانداردهای حسابداری، ۱۳۸۰).

سرمایه‌گذاران و سایر استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی غالباً نتایج عملیات (عملکرد مالی) و عوامل تعیین‌کننده آن را به طرق مختلف و برای مقاصد گوناگون مورد استفاده قرار می‌دهند. برخی از این مقاصد عبارت است از:

الف - ارزیابی عملکرد مدیریت [کارآیی مدیریت].

ب - برآورد توان سودآوری واحد انتفاعی یا اعطای تسهیلات مالی به آنها (هیأت تدوین استانداردهای حسابداری، ۱۳۷۶).

براساس SFAS شماره ۱، سود حسابداری معیار خوبی برای اندازه‌گیری عملکرد شرکت و کارآیی مدیریت است. همچنین می‌تواند برای پیش‌بینی جریان‌های نقدی آتی استفاده شود. برخی از نویسندگان معتقدند که سود حسابداری برای مدل‌های تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان مالی مربوط محسوب می‌شود.

کارآیی مدیریت

چنانچه طبقه‌بندی اجزای سود منطبق با عملیات و فعالیت‌های مختلف تحت کنترل مدیریت باشد، کارآیی مدیریت بهتر اندازه‌گیری می‌شود. کارآیی عملیات واحد تجاری هم بر سود جاری و هم بر منابع سرمایه‌گذاری شده برای به دست آوردن سود آتی تأثیر دارد. بنابراین، سهامداران به کارآیی مدیریت علاقه‌مندند، زیرا اندازه‌گیری کارآیی واحد تجاری مبنایی برای تصمیم‌گیری‌ها است.

براساس SFAS شماره ۵ گزارشگری مالی باید اطلاعات کافی در مورد عملکرد واحد تجاری طی دوره ارائه کند تا کارآیی مدیریت اندازه‌گیری شود.

از مصادیق کارآیی مدیریت، اثربخشی منابع به کار گرفته شده است. سرمایه (منابع) به کار گرفته شده، توانایی شرکت در استمرار بخشیدن به پرداخت بازده به دارندگان ادعای مالکیت در آینده را نشان می‌دهد. در نتیجه اثربخشی سرمایه (منابع) به کار گرفته شده در تصمیمات مربوط به جریان بازده آتی حائز اهمیت است.

براساس مفاهیم نظری گزارشگری مالی در ایران، اطلاعات مرتبط با عملکرد مالی برای قضاوت در مورد اثربخشی منابع به کار گرفته شده و استفاده احتمالی از منابع اضافی مفید است. بنابر این «کارآیی مدیریت» به عنوان یکی از مؤلفه‌های تصمیم‌گیری مورد توجه قرار گرفت و سؤالات شماره ۶، ۷، ۹ و ۱۰ پرسشنامه بر اساس این مؤلفه طراحی گردید.

بازده سرمایه‌گذاری

به نظر می‌رسد بازده سرمایه‌گذاری معیاری برای ارزیابی استفاده بهینه از منابع سرمایه‌گذاری شده در یک واحد تجاری است.

استاندارد حسابداری شماره ۶ با عنوان «گزارش عملکرد مالی» تأکید دارد که صورت سود و زیان جامع با ارائه اطلاعاتی که همراه با اطلاعات مندرج در سایر صورت‌های مالی اساسی برای ارزیابی بازده سرمایه‌گذاری در یک واحد تجاری مفید است به اهداف گزارشگری مالی کمک می‌کند.

از این رو بازده سرمایه‌گذاری به عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های تصمیم‌گیری انتخاب شد و سؤالات شماره ۱، ۲، ۳، ۵، ۸، ۹ و ۱۰ پرسشنامه براساس آن طراحی گردید.

پیش‌بینی جریان‌های نقدی آتی

براساس SFAS شماره ۱، سود حسابداری معیاری مناسب برای ارزیابی عملکرد شرکت و نیز معیاری برای پیش‌بینی جریان‌های نقدی آتی است.

وجوه نقد از منابع حیاتی در هر واحد انتفاعی به شمار می‌رود. ایجاد توازن بین وجوه نقد در دسترس و نیازهای نقدی مهمترین عامل سلامت اقتصادی هر واحد انتفاعی است. وجه نقد از طریق عملیات عادی و سایر منابع تأمین مالی به واحد انتفاعی وارد می‌شود و برای اجرای عملیات، پرداخت سود، بازپرداخت بدهی و گسترش واحد انتفاعی به مصرف می‌رسد.

اتخاذ تصمیمات اقتصادی توسط استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی مستلزم ارزیابی توان واحد تجاری جهت ایجاد وجه نقد و زمان قطعی ایجاد آن است. این توان در نهایت، تعیین‌کننده ظرفیت واحد تجاری جهت پرداخت حقوق و مزایا به کارکنان، پرداخت به تأمین‌کنندگان کالا و خدمات، پرداخت مخارج مالی، انجام سرمایه‌گذاری، بازپرداخت تسهیلات دریافتی و توزیع سود بین صاحبان سرمایه است. ارزیابی توان ایجاد وجه نقد از طریق تمرکز بر وضعیت مالی، عملکرد مالی و جریان‌های نقدی واحد تجاری و استفاده از آنها در پیش‌بینی جریان‌های نقدی مورد انتظار و سنجش انعطاف‌پذیری مالی تسهیل می‌گردد.

جمع آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات

اطلاعات لازم جهت آزمون فرضیه‌های تحقیق از طریق پرسشنامه جمع‌آوری گردید. در فرآیند تهیه پرسشنامه ابتدا متون و ادبیات مرتبط با سود جامع مطالعه شد و مهمترین مؤلفه‌های تصمیم‌گیری استخراج گردید. سپس پرسشنامه مقدماتی تهیه و برای تعیین اعتبار محتوایی بین گروهی از اساتید رشته حسابداری و دانشجویان مقطع تحصیلات تکمیلی توزیع شد. نظرات دریافتی در تهیه پرسشنامه نهایی اعمال گردید.

در ارتباط با قابلیت اطمینان ابزار اندازه‌گیری، دو جنبه ثبات نتایج اندازه‌گیری در رابطه با تمام اقسام و ثبات پاسخ‌های داده شده در ارتباط با هر قلم مورد توجه قرار گرفت. مورد اول با استفاده از تکنیک «دو نیمه کردن» و مورد دوم با استفاده از روش «اجرای دوباره تست» مورد آزمون قرار گرفت. ضریب اعتبار محتوایی در مرحله ممیزی تأیید گردید و اعتبار ساختاری نیز با استفاده از شیوه «تفاوت گروهی» مورد آزمون قرار گرفت. نتیجه به دست آمده نشان داد که در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ تفاوت معنی‌داری بین نظرات دو گروه وجود ندارد. بنابراین اعتبار ساختاری ابزار اندازه‌گیری هم تأیید شد.

پرسشنامه نهایی تحقیق متشکل از دو بخش به همراه دو صورت مالی (صورت سود و زیان و صورت سود و زیان جامع) و نامه‌ای از طرف محقق بود. در این نامه ماهیت و هدف تحقیق بیان گردید.

بخش اول پرسشنامه شامل سؤالات مرتبط با اطلاعات عمومی (جمعیت‌شناسی) است که در ارتباط با موقعیت شغلی، مدرک و رشته تحصیلی پاسخ دهندگان مطرح گردید. بخش دوم متشکل از ۱۰ سؤال است. این سؤالات مربوط به تأثیر اطلاعات ارائه شده در صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری مدیران و سرمایه‌گذاران می‌باشد. برای دادن آگاهی لازم به پرسش‌شوندگان، تعاریف عملیاتی اصطلاحات استفاده شده در پرسشنامه ارائه گردید.

جدول شماره ۱ - پرسشنامه‌های توزیع شده و پاسخ داده شده در ارتباط با گروه‌های پرسش شونده

پرسشنامه‌های پاسخ داده نشده		پرسشنامه‌های پاسخ داده شده		پرسشنامه‌های توزیع شده		گروه‌های پرسش شونده
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۷	۶	۱۳/۷	۱۹	۱۱	۲۵	مدیر شرکت سرمایه‌گذاری کارشناس ارشد مالی در شرکت سرمایه‌گذاری
۳۰	۲۵	۳۸/۱	۵۳	۳۵	۷۸	
۳۷	۳۱	۵۱/۸	۷۲	۴۶	۱۰۳	جمع
۴۸	۴۰	۱۱/۵	۱۶	۲۵	۵۶	مدیر مالی کارشناسی ارشد مالی در سایر شرکت‌ها
۱۵	۱۳	۳۶/۷	۵۱	۲۹	۶۴	
۶۳	۵۳	۴۸/۲	۶۷	۵۴	۱۲۰	جمع
۱۰۰	۸۴	۱۰۰	۱۳۹	۱۰۰	۲۲۳	جمع کل

جامعه آماری تحقیق متشکل از سرمایه‌گذاران و مدیران واحدهای تجاری بود. از آن جاکه ممکن بود هر سرمایه‌گذار اطلاعات کافی در مورد صورت‌های مالی و اطلاعات مالی مندرج در آنها را نداشته باشد، مدیران شرکت‌های سرمایه‌گذاری و کارشناسان ارشد مالی این شرکت‌ها به نیابت از طرف سرمایه‌گذاران مورد پرسش قرار گرفتند. بنابراین ۱۰۳ پرسشنامه برای این گروه توزیع گردید که ۷۲ مورد برگشت شد.

تهیه صورت سود و زیان جامع از ابتدای سال ۱۳۷۸ در ایران الزامی شده است، اما تا کنون کلیه صنایع شرایط لازم برای تهیه این صورت را نداشته‌اند و فقط در صنعت آب و برق صورت سود و زیان جامع تهیه شده است. در نتیجه ۱۲۰ پرسشنامه بین مدیران و کارشناسان مالی ارشد صنعت آب و برق در تهران توزیع شد که ۶۷ مورد برگشت گردید. اطلاعات تفصیلی مرتبط با توزیع و برگشت پرسشنامه‌ها در جدول شماره ۱ دیده می‌شود.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از نرم‌افزار SPSS استفاده شد. فرضیه اول تحقیق با استفاده از روش آماری توزیع دو جمله‌ای مورد آزمون قرار گرفت. در این آزمون فرض شد که اگر ۶۰ درصد یا بیشتر از پرسش‌شوندگان به سؤال مورد نظر پاسخ مثبت بدهند،

نشان دهنده تأکید آنها بر تأثیر ارائه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های آنان است. فرضیه دوم با تحلیل آماری کای دو آزمون شد. در این رابطه تفاوت معنی‌دار بین دیدگاه‌ها در مورد سؤالات بلی / خیر و میزان تأثیر هر سؤال بر تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان مورد بررسی قرار گرفت. آزمون‌ها در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ انجام شد. نتایج در جداول شماره‌های ۲، ۳ و ۴ ارائه شده است.

جدول شماره ۲ - نتایج آزمون دو جمله‌ای برای تأیید سؤالات مربوط به فرضیه ۱

شماره سؤال	اندازه P	درصد پاسخهای مثبت	درصد پاسخهای منفی	تأیید یا رد فرضیه در ارتباط با هر سؤال
۱	۰/۰۰۰	۹۲	۸	تأیید
۲	۰/۰۰۰	۹۶	۴	تأیید
۳	۰/۰۰۰	۹۱	۹	تأیید
۴	۰/۰۰۰	۸۱	۱۹	تأیید
۵	۰/۰۰۰	۹۹	۱	تأیید
۶	۰/۰۰۰	۹۲	۸	تأیید
۷	۰/۰۰۰	۹۶	۴	تأیید
۸	۰/۰۰۰	۸۳	۱۷	تأیید
۹	۰/۰۰۰	۹۴	۶	تأیید
۱۰	۰/۰۰۰	۹۹	۱	تأیید

جدول شماره ۳- نتایج آزمون دو جمله‌ای برای تأیید فرضیه دوم در رابطه با سؤالات «بلی» یا «خیر»

شماره سؤال	اندازه P	درصد پاسخهای مثبت	درصد پاسخهای منفی	تأیید یا رد فرضیه در ارتباط با هر سؤال
۱	۰/۰۹۰	۹۲	۸	تأیید
۲	۰/۹۲۸	۹۶	۴	تأیید
۳	۰/۴۶۰	۹۱	۹	تأیید
۴	۰/۳۹۴	۸۱	۱۹	تأیید
۵	۰/۱۴۰	۹۹	۱	تأیید
۶	۰/۰۹۰	۹۲	۸	تأیید
۷	۰/۵۹۱	۹۶	۴	تأیید
۸	۰/۱۸۳	۸۳	۱۷	تأیید
۹	۰/۵۳۳	۹۴	۶	تأیید
۱۰	۰/۱۴۰	۹۹	۱	تأیید

فرضیه اول

از دید استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی، ارائه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های آنان تأثیر دارد.

فرضیه دوم

تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌های گروه‌های مختلف استفاده‌کننده وجود ندارد. برای به دست آوردن اطلاعات لازم جهت آزمون این فرضیه‌ها، ۱۰ سؤال در بخش دوم پرسشنامه مطرح گردید. پاسخ‌های دریافتی در رابطه با این سؤالات در تأیید یا رد فرضیه‌ها مورد استفاده قرار گرفت.

جدول شماره ۴- نتایج آزمون کای دو برای تأیید فرضیه دوم در رابطه با «میزان تأثیر»

شماره سؤال	اندازه P	تأیید یا رد فرضیه در ارتباط با هر سؤال
۱	۰/۲۵۳	تأیید
۲	۰/۴۵۶	تأیید
۳	۰/۸۵۰	تأیید
۴	۰/۶۶۱	تأیید
۵	۰/۸۹۳	تأیید
۶	۰/۳۲۹	تأیید
۷	۰/۳۴۸	تأیید
۸	۰/۰۷۳	تأیید
۹	۰/۵۲۷	تأیید
۱۰	۰/۴۰۴	تأیید

سؤال ۱

اطلاعات مالی ارائه شده در قالب صورت سود و زیان جامع میزان افزایش یا کاهش در حقوق صاحبان سهام از بابت درآمدها و هزینه‌های مختلف دوره را نشان می‌دهد. اطلاعات ارائه شده در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که ۹۲ درصد پرسش شونده‌گان به این سؤال پاسخ مثبت داده‌اند. در آزمون دو جمله‌ای فرضیه در ارتباط با این سؤال تأیید شد. همچنین براساس اطلاعات ارائه شده در جداول شماره‌های ۳ و ۴ تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌ها در رابطه با سؤالات بلی / خیر و میزان تأثیر وجود ندارد. یعنی در آزمون کای دو فرضیه تأیید گردید.

سؤال ۲

اطلاعات مالی ارائه شده در قالب صورت سود و زیان جامع شفافیت نتیجه عملکرد مالی شرکت را افزایش می‌دهد.

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول شماره ۲، ۹۶ درصد پرسش‌شوندگان به این سؤال جواب مثبت دادند. در آزمون دو جمله‌ای فرضیه در ارتباط با این سؤال تأیید شد. همچنین در آزمون کای دو مشخص گردید که تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌ها در رابطه با سؤالات بلی / خیر و میزان تأثیر وجود ندارد.

سؤال ۳

اطلاعات مالی ارائه شده در قالب صورت سود و زیان جامع بر پیش‌بینی روند آتی و عملکرد مالی شرکت اثر دارد.

در جدول شماره ۲ دیده می‌شود که ۹۱ درصد پرسش‌شوندگان به این سؤال جواب مثبت دادند. در آزمون دو جمله‌ای فرضیه در ارتباط با این سؤال تأیید گردید. در آزمون کای دو که اطلاعات مرتبط با آن در جداول شماره ۳ و ۴ دیده می‌شود، فرضیه تأیید شد و در نتیجه تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌ها در رابطه با سؤالات بلی / خیر و میزان تأثیر وجود ندارد.

سؤال ۴

اطلاعات مالی ارائه شده در قالب صورت سود و زیان جامع بر پیش‌بینی جریانهای نقدی آتی تأثیر دارد.

براساس اطلاعات مندرج در جدول شماره ۲، ۸۱ درصد پرسش‌شوندگان به این سؤال جواب مثبت دادند. در آزمون دو جمله‌ای فرضیه در ارتباط با این سؤال تأیید گردید. در آزمون کای دو که اطلاعات مربوط به آن در جداول شماره ۳ و ۴ ارائه شده است، فرضیه تأیید شد.

سؤال ۵

اطلاعات مالی ارائه شده در قالب صورت سود و زیان جامع بر ارزیابی بازده سرمایه‌گذاری شرکت اثر دارد.

اطلاعات ارائه شده در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که ۹۹ درصد پاسخ‌ها مثبت بوده

است. در آزمون دو جمله‌ای فرضیه در ارتباط با این سؤال تأیید گردید. در آزمون کای دو نیز فرضیه تأیید شد و اطلاعات مندرج در جداول ۳ و ۴ نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌ها در رابطه با سؤالات بلی / خیر و میزان تأثیر وجود ندارد.

سؤال ۶

اطلاعات مالی ارائه شده در قالب صورت سود و زیان جامع بر ارزیابی عملکرد مدیریت شرکت اثر دارد.

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول شماره ۲، ۹۲ درصد پرسش‌شوندگان به این سؤال پاسخ مثبت دادند. در آزمون دو جمله‌ای فرضیه در ارتباط با این سؤال تأیید گردید. در آزمون کای دو هم که اطلاعات مرتبط با آن در جداول شماره ۳ و ۴ دیده می‌شود، فرضیه تأیید شد و تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌ها در رابطه با سؤالات بلی / خیر و میزان تأثیر وجود دارد.

سؤال ۷

اطلاعات مالی ارائه شده در قالب صورت سود و زیان جامع بر قضاوت در مورد اثربخشی منابع به کار گرفته شده اثر دارد.

براساس اطلاعات مندرج در جدول شماره ۲، ۹۶ درصد پرسش‌شوندگان به این سؤال جواب مثبت دادند در آزمون دو جمله‌ای فرضیه در ارتباط با این سؤال تأیید گردید. در آزمون کای دو نیز که اطلاعات مربوط به آن در جداول شماره ۳ و ۴ ارائه شده است، فرضیه تأیید شد و تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌ها در رابطه با سؤالات بلی / خیر و میزان تأثیر وجود ندارد.

سؤال ۸

اطلاعات مالی ارائه شده در قالب صورت سود و زیان جامع بر قضاوت در مورد پیش‌بینی قیمت سهام شرکت اثر دارد.

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول شماره ۲، ۸۳ درصد پرسش‌شوندگان به این سؤال پاسخ مثبت دادند. در آزمون دو جمله‌ای فرضیه در رابطه با این سؤال تأیید گردید. در آزمون

کای دو که اطلاعات مربوط به آن در جداول شماره ۳ و ۴ دیده می‌شود، فرضیه تأیید شد و تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌ها در رابطه با سؤالات بلی / خیر و میزان تأثیر وجود ندارد.

سؤال ۹

اطلاعات مالی ارائه شده در قالب صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری در مورد خرید سهام شرکت اثر دارد.

اطلاعات ارائه شده در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که ۹۴ درصد پاسخهای دریافتی مثبت بوده است. در آزمون دو جمله‌ای فرضیه در رابطه با این سؤال تأیید گردید. در آزمون کای دو نیز فرضیه تأیید شد و اطلاعات مندرج در جداول ۳ و ۴ نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌ها در رابطه با سؤالات بلی / خیر و میزان تأثیر وجود ندارد.

سؤال ۱۰

اطلاعات مالی ارائه شده در قالب صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری در مورد فروش یا نگهداری سهامی که قبلاً تحصیل شده است، اثر دارد.

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول شماره ۲، ۹۹ درصد پرسش‌شوندگان به این سؤال پاسخ مثبت دادند. در آزمون دو جمله‌ای فرضیه در رابطه با این سؤال تأیید گردید. در آزمون کای دو که اطلاعات مربوط به آن در جداول شماره ۳ و ۴ دیده می‌شود، فرضیه تأیید شد و تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه‌ها در رابطه با سؤالات بلی / خیر و میزان تأثیر وجود ندارد.

نتیجه‌گیری

این تحقیق به بررسی دیدگاه‌های استفاده‌کنندگان در مورد تأثیر ارائه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های آنان پرداخت. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی خود از مؤلفه‌های کارآیی مدیریت، بازده سرمایه‌گذاری و پیش‌بینی جریانهای نقدی آتی استفاده می‌کنند. ارائه صورت سود و زیان جامع بستری فراهم می‌کند که این مؤلفه‌ها مورد ارزیابی قرار گیرد، در نتیجه عامل مؤثری در

تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان به شمار می‌رود.

محدودیت‌های تحقیق

محدودیت‌های تحقیق به شرح زیر می‌باشد:

- ۱- محل جغرافیایی تحقیق شهر تهران بود.
- ۲- محقق کنترلی بر تصمیم‌گیری‌های پرسش‌شوندگان در ارائه یا عدم ارائه پاسخ نداشت.
- ۳- نتایج تحقیق فقط از طریق تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده از پرسش‌شوندگان به دست آمد.
- ۴- جامعه هدف محدود به مدیران (کارشناسان ارشد مالی) شرکت‌های سرمایه‌گذاری و صنعت آب و برق بود.

پیشنهادات برای تحقیقات آتی

نتایج این تحقیق می‌تواند مورد استفاده کمیته‌های تدوین استانداردهای حسابداری و حسابرسی ملی و کمیته برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای تجدیدنظر در سیلابس مصوب رشته حسابداری قرار گیرد. به علاوه توصیه می‌شود تحقیقاتی در زمینه‌های زیر انجام شود:

- ۱- بررسی رابطه بین ارائه صورت سود و زیان جامع و شفافیت اطلاعات مالی گزارش شده.
- ۲- بررسی تأثیر گزارشگری سود و زیان جامع بر پیش‌بینی قیمت سهام.
- ۳- بررسی اثرات گزارشگری سود و زیان جامع بر پیش‌بینی جریانهای نقدی آتی.
- ۴- بررسی مربوط بودن اقلام صورت سود و زیان جامع در تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی.

منابع و مأخذ

۱- بزرگ اصل، موسی (۱۳۷۸)؛ «مبانی نظری و نحوه ارائه صورت سود و زیان جامع»، حسابرس؛ سال

اول، شماره ۲.

۲- سرمد، زهره، عباس بازرگان و الهه حجازی (۱۳۷۹)؛ روش تحقیق در علوم رفتاری؛ تهران: انتشارات آگاه.

۳- عالی‌ور، عزیز (۱۳۷۸)؛ صورت‌های مالی اساسی؛ تهران: سازمان حسابرسی، نشریه شماره ۷۶.

۴- کمیته فنی؛ استانداردهای حسابداری؛ تهران: سازمان حسابرسی، نشریه شماره ۱۴۵، (۱۳۸۰).

۵- مجتهدزاده، ویدا (۱۳۷۸)؛ «بررسی حوزه‌های مسؤلیت حساب‌برسان مستقل از دیدگاه استفاده‌کنندگان خدمات حسابرسی و حساب‌برسان مستقل»، پایان‌نامه دکتری؛ دانشگاه تهران.

۶- هیأت تدوین استانداردهای حسابداری؛ مبانی نظری حسابداری و گزارشگری مالی در ایران؛ تهران: سازمان حسابرسی، نشریه ۱۱۳، (۱۳۷۶).

7- Accounting Principles Board, Opinion No. 9: Reporting the Results of Operations, New York: AICPA, (1966) .

8- _____, Opinion No. 20: Accounting Changes, New York: AICPA, (1961).

9- _____, Opinion No. 30: Reporting the Results of Operations Reporting the Effects of Disposal of a Segment of a Business, and Extraordinary, Unusual and Infrequently Occuring Events and Transactions, New York: IACAP, (1973).

10- Accounting Standards Board, Statement of Principles for Financial Performance, London, ASB, (2000-2002).

11- Belkaoui, Ahmed Riahi (1993); *Accounting Theory*; The Dryden Press, Harcourt Brace & Company, Third Edition.

12- Beresfod, Dennis B., and L. Todd Johnson, "Is a Second Income Statement Needed?", *Journal of Accountancy*; Vol. 181, issue 4, pp. 34-69.

13- Borgia, Carl, R. J. Dennise Coutes & Robert D. Tayler (1999); "Are You Ready for Comprehensive Income?", *Journal of Accounting and Finance Research*; pp. 68-72.

14- Brachle, Cary J, and Cheri L, Reither (1997); "Reporting Comprehensive Income", *CPA Journal* .

- 15- Cranbach, L. J. (1971); *Test Validation in Educational Measurement*; 2nd Ed., Washington D. C.: American Council and Education.
- 16- Hendriksen, Eldon S., & M. F. Van Breda (1992); *Accounting Theory*; Fifth Ed., Boston: IRWIN .
- 17- Hirst, D. Eric & Patrick E. Hopkins (1998); "Comprehensive Income Reporting and Analysts, Valuation Judgments", *Journal of Accounting Research*; 36, (Supplement), pp. 47-74.
- 18- Robinson, L. E. (1991); "The Time has Come to Report Comprehensive Income", *Accounting Horizons*; Vol. 5, pp. 107-112.